

Абрысы дзён мінулых

ПЁТР МАШЭРАЎ

Старонкі ўбачанай біяграфіі

«Ай, госпадзі! Беглі, як з глузду з'ехалі. Бяжым, а ён насустрач. Насустрач у касцюмчыку. Бяжыць... Ай, божа мой! Як я плакала — поўны твдзень... Сцягі павесілі, па ўсёй вёсцы сцягі, як ён загінуў. Пётр Міронавіч загінуў...»

«Як растлумачыць словамі? Як родны, як родны чалавек. Такі неабходны ўсім...»

«Такіх людзей не было і не будзе, як Пётр Міронавіч...»

«Сціпласць... Машэраў — асветны кіраўнік...»

«Я, увогуле, яго блага ведаю. Але з кім я толькі не размаўляў, усе добра адгукаюцца пра яго...»

Гэта словы людзей з дакументальнай стужкі пра Пятра Машэрава¹. Карціна Юрыя Лысятава знятая праз 15 гадоў па смерці Машэрава ў загадкавай аўтакатастрофе. Неводны кіраўнік савецкай Беларусі не параўнаецца па папулярнасці з былым расонскім настаўнікам. Многія месцічы, якія дасюль жывуць на вуліцах, названых у гонар камуністычных уладароў, не прыгадаюць імёнаў на шыльдах. Але Машэрава памятаюць і ведаюць. Машэраў — легенда², Машэраў — партызан, Машэраў — ахвяра змовы³, Машэраў — беларускі палітык.

«Канешне, камусьці перашкаджаў... Перашкаджаў камусьці... Баяліся, каб ён вышэй не пайшоў...»

«У нас нікога тут няма, а Машэраў наш родны...»

«Таму я хачу, каб мае ўнукі ведалі, што на нашай беларускай зямлі быў такі чалавек, які жадаў усім нам шчасця і здароўя...»⁴.

Ягоная афіцыйная біяграфія, складзеная для Савецкай Энцыклапедыі гучыць суха: «Машэраў Пётр Міронавіч (нарадзіўся ў 1918, памёр у 1980), савецкі партыйны дзяржаўны дзеяч, Герой Савецкага Саюза (1944), Герой Сацыялістычнай Працы (1978). Член КПСС з 1943 г. У 1941–1944 камандзір партызанскага атрада, камісар партызанскай брыгады, сакратар падпольнага абкама ЛКСМ Беларусі. У 1947–1954 1-ы сакратар ЦК ЛКСМ Беларусі, з 1955 1-ы сакратар Брэсцкага абкама КП Беларусі. З 1959 сакратар, 2-і сакратар, з 1965 1-ы сакратар ЦК КП Беларусі. Член ЦК КПСС з 1964 (кандыдат з 1961), кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС з 1966. Дэпутат ВС СССР у 1950–1962, член Прэзідыума ВС СССР з 1966»⁵.

¹ «Пётр Міроніч», «Беларусьфільм», 1995, каляровы дакументальны фільм у 3 частках. Аўтар сцэнара і рэжысёр Юры Лысятаў. Беларускі дзяржаўны архіў кінафотафонадакументаў (БДАКФФД), № 3289. Простая мова падаецца ў перакладзе з захаваннем індывідуальных адметнасцяў.

² У дысідэнцкай антыутопіі «Здрада-80» расейца Яўгенія Харытонава Беларусь увогуле называецца «рэспублікай імя Пятра Машэрава» (Харитонов Е. Слёзы на цветах // Глагол: літаратурно-художественный журнал. № 10 (1). М.: Глагол, 1993).

³ Смерць Машэрава на піку кар'еры ў 1980 г. застаецца загадкавай. Многія ўпэўненыя, і небеспадстаўна, што гэта было палітычнае забойства. Сярод апошніх узгадак — мемуары Кебіча (Прем'ер-міністр Беларусі в 1990–1994 гг. Вячаслав Кебич: Авария, в которой погиб Машеров, не была случайной... // Комсомольская правда в Беларуси. 14.02.2008).

⁴ «Признание» («Пётр Машеров»), «Беларусьфільм», 1997, каляровы мастацка-публіцыстычны фільм у 5 частках. Аўтар сцэнара і рэжысёр Юры Лысятаў. БДАКФФД, № 3290.

⁵ Советский энциклопедический словарь. М.: Сов. Энциклопедия. С. 784, дополнение С. 1598.

Прамовы Машэрава, захаваныя ў пажоўклых часопісах і газетах, таксама падпарадкаваны жорсткаму канону — і мала тлумачаць народную папулярнасць.

Затое старыя фатаграфіі і чорна-белая хроніка гавораць болей. Постаць, позірк, дотык, жэст, злоўленыя вокам бясстраснай камеры, раскрываюць тайну народнай прыязнасці. І яны ж сведчаць пра самабытнасць беларускага камуніста і ягоную трагічную ўлучанасць у іерархію, якая набліжалася да непазбежнае катастрофы.

У КІРУНКУ ДА ПРЫШЛАГА

Адна з першых фатаграфій Машэрава — прыватная.

Прыватных фатаграфій мала ў Дзяржаўным кінаархіве⁶. Сярод іх — Машэраў на рыбнай лоўлі⁷, Машэраў — з дачкамі Ленаю і Наташай⁸, Машэраў — на адпачынку ў Крыме⁹.

Дзеці абдымаюць свайго бацьку, які паліць і ўважліва нешта разглядае; адпачывальнікі з белымі капелюшамі на крымскіх аляях; Машэраў рыхтуе снасці.

На фатаграфіі¹⁰ — Машэраў з сястрой Вольгай і яе сынам Паўлікам дзесьці ў Менскае вобласці. Здымак датуецца канцом 1940 — пачаткам 1950-х гг. Машэраў у той час — першы сакратар Маладзечанскага абкама КПБ.

Пётр Міронавіч паказвае на нешта па-за межамі кадра. Магчыма, гэта птушка, воблака ці нейкая іншая дзівоса, якая павінна зацікавіць маленькага пляменніка. Сястра Вольга ўсміхаецца. Рука Машэрава прыўзнятая; гэта кірунак да прышлага.

Жэст уладарны, кіроўны і павучальны.

І ён адзін такі — з усіх фатаграфій і кіназдымкаў. І тое — фатаграфія гэта прыватная.

Абставіны здымка застаюцца для нас невядомымі. Але вядомыя дзіцячыя ўспаміны сястры Пятра Міронавіча пра свайго брата: «Сям'я наша была вялікая. Было пяцёра дзяцей. І бабуля жыла з намі заўсёды. Мне падавалася, што нашы бацькі працуюць дзень і ноч, таму што калі мы клаліся спаць, яны яшчэ працавалі, калі мы ўставалі, яны ўжо працавалі. І ўсё працавалі, як мурашы... Мне запомнілася вельмі добра, як мы з Пецем мылі падлогу. Маці сыходзіць на працу ў поле. А мы з ім намываем падлогу даб'яла. Ён прыносіць вадку, шаруе венам, а я змываю вадой некалькі раз, каб падлога ззяла да беласці. І калі ўся скончаная праца, я бягу на луг за аерам, а Пеця ідзе за крынічнай вадой. І гэты аер мы ўдваіх раскладаем на падлогу ялінкай. Водар ідзе неверагодна прыемны. І калі маці прыходзіць з працы, яна задаволеная. І ззяе ад хчасця. А Пеця стаіць, як цяпер памятаю, высокі, у караткаватых штоніках — заўсёды ён вырастаў з сваёй вопраткі, — і ўсміхаецца»¹¹.

⁶ Беларускі дзяржаўны архіў кінафотафонадакументаў (БДАКФФД — у рускім скароце БГАКФФД). Знаходзіцца ў Койданаве.

⁷ БДАКФФД: 0–130835, Віцебская вобласць, 1939–1941 гг.

⁸ БДАКФФД: 0–130870, Брэст, 1958.

⁹ БДАКФФД: 0–130872 (з жонкай Палінай Андрэўнай і сакратаром Брэскага ГК КПБ Я. І. Сіротавым); 0–130871 (з сакратаром Брэскага ГК КПБ Я. І. Сіротавым). Абедзве фатаграфіі 1951 г.

¹⁰ Першы сакратар Маладзечанскага АК КПБ П. М. Машэраў з сястрой Вольгай Міронаўнай і яе сынам Паўлікам. Менская вобл., да 1950 г. Фота. БДАКФФД, 0–130869.

¹¹ «Признание». БДАКФФД, № 3290.

УСМЕШКА МАШЭРАВА

Машэраўскую ўсмешку ўзгадваюць часта.

«Пётр Міронавіч Машэраў. У яго вось усмешка незвычайная, вось вечно незвычайнае, ён вечно ўсміхаецца», — гаворыць зямлячка Пятра Міронавіча¹².

«Ён і раней бываў на заводзе. Глядзеў, яму падабаліся машыны. Ён заўсёды паясброўску абдымаў, падтрымліваў: так і далей дзейнічай. А тут атрымалася, што гэты ж сама Высоцкі — галоўны канструктар і яго калектыў кудысьці не туды пайшоў. І вось ён прыехаў сам асабіста разбірацца. Мы сабралі ўсе машыны. Я заўсёды адчуваў усмешку гэтую, заўсёды падтрымку», — успамінае Міхаіл Высоцкі, які ў 1961–1996 гг. працаваў галоўным канструктарам Менскага аўтамабільнага завода¹³.

У той час завод прыдумаў новую машыну — употайкі ад ЦК КПСС. Машэраў, якому зладзілі абструкцыю за «парушэнне спецыялізацыі» стратэгічнага прадпрыемства, прыехаў на завод без усмешкі — але канструктара падтрымаў.

Машэраў усміхаецца дзіцяці¹⁴, з радасцю вітае пісьменнікаў, якім паціскае рукі¹⁵, усміхаецца, калі гаворыць па тэлефоне¹⁶ і калі слухае — падставіўшы пад усмешку далоні (апошняя — партрэт кандыдата ў члены Палітбюро!¹⁷).

«Машэраўская усмешка, як расказваюць, магла любую сарамлівую жанчыну выцягнуць для размовы з-за спінаў, якія абступілі яго», — сцвярджаецца ў фільме «Пётр Міроныч»¹⁸.

Жанчыны ўсміхаюцца Машэраву, чалавек у акуларах, пабачыўшы Машэрава, святлее тварам¹⁹.

І нават на паседжанні бюро ЦК КПБ, якое вядзе Машэраў, ёсць месца добразычліваму смеху²⁰. Машэраў нешта гаворыць, жэстыкулюе. Піянерка ў лёгкім здзіўленні. Побач стаіць малады чалавек з медалём — на яго глядзіць жанчына і ўсміхаецца. Пануе нязмушаная атмасфера.

Гэтая заля добра вядомая па тэлевізійным кадрам навінаў — і звычайна настрой у кадры зусім іншы, суровы.

На фатаграфіі-партрэце канца 1930-х гг.²¹ Машэраў — студэнт Віцебскага педагагічнага інстытута — усміхаецца на ўсе 32 зубы. Зубы ў яго цвёрдыя, белыя. Усмешка шчырая.

Гэтай прыязнасцю і ўсмешкай ён дзяліўся з людзьмі. Часам — зусім фігуральна.

¹² «Наказ», «Беларусьфільм», 1987, дакументальны фільм у 6 частках. Аўтар сцэнара і рэжысёр Юры Лысятаў. БДАКФФД, № 2815.

¹³ «Беларусь была яго судьбой», «Беларусьфільм», 1998, дакументальны фільм у 5 частках. Аўтары сцэнара Уладзімір Вялічка і Ніна Фральцова, рэжысёр Анатоль Кашэўнікаў. БДАКФФД, № 3291.

¹⁴ «Пётр Міроныч», «Беларусьфільм», 1995, каляровы дакументальны фільм у 3 частках. Аўтар сцэнара і рэжысёр Юры Лысятаў. БДАКФФД, № 3289.

¹⁵ «Пётр Міроныч». БДАКФФД, № 3289.

¹⁶ «Признание». БДАКФФД, № 3290.

¹⁷ П. М. Машэраў, першы сакратар ЦК КПБ, член Прэзідыума Вярхоўнай Рады СССР, кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС (партрэт), г. Менск, канец 1970-х гг.. Фота БДАКФФД, 0–129696.

¹⁸ «Пётр Міроныч». БДАКФФД, № 3289.

¹⁹ «Пётр Міроныч». БДАКФФД, № 3289.

²⁰ Першы сакратар ЦК КПБ П. М. Машэраў падчас пасяджэння бюро ЦК КПБ, да 1976 г. Фота. БДАКФФД, 0–130853.

²¹ П. М. Машэраў, студэнт Віцебскага педагагічнага інстытута (партрэт), г. Віцебск, к. 1930-х гг. Фота. БДАКФФД, 0–130831.

Вось што жака пенсіянерка Таісія Пляшкова з Расонскага сяла Роўнае поле: «Зубоў няма... Бяжым усе насустрач... Ну, у мяне тады зубоў, вядома, таксама не было... А бабкі такія пажылыя. А ён гаворыць: “Ну, што вы, мае дарагія, без зубак усе?” Тут хтосьці плача... А ён — ага, — а тут... ну, што, гавораць, трыццаць кіламетраў пешкі ісці, а чарга на тры гады...

“Ну, нічога. Як-небудзь. Не то перажылі, а гэта перажывем”... Паехаў, калі ласка, праз... Колькі гэта часу?.. Даслаў брыгаду з Віцебска. Выцягнулі зубы, падрыхтавалі, прыехалі — паставілі... У мяне і да сёння зубы гэтыя... Быў бы ён, так гэтага не было бы ў нас»²².

У ЗАСЕНІ СЦЯГА

Некананічная Машэраўская ўсмешка трапіла нават на самыя афіцыйныя фатаграфіі.

На калектыўным фота, зробленым 8 сакавіка 1947 г. па завяршэнні XV Ленінскага камуністычнага саюза моладзі Беларусі, Машэраў у цэнтры здымку — усміхаецца. Правае брыво крыху прыўзнятае, што надае ўсмешцы лёгкае адценне іроніі. Усміхаецца і ягоны калега побач²³.

На архіўна-камсамольскіх фатаграфіях 1944–1946 гг.²⁴ у Пятра Машэрава хоць вусны і не ўсміхаюцца, вочы здзіўлена-шчырыя. Ён не пазіруе, не апранае сур’ёзнай маскі²⁵, але з цікавасцю глядзіць у прышлае, на чалавека, які побач — за кадрам. Першы сакратар Маладзечанскага абкама ЛКСМБ не знітаваны суцэльна з кананічна-каменнай партыйнай формай-партрэтам. Да таго ж на здымку 1945 г. Машэраў у нацыянальнай кашулі з арнамантам²⁶.

Фатаграфія 1945–1946 гг.²⁷ паказвае Машэрава ля пераходнага Сцяга ЦК УЛКСМ. Гэта мусіў быць вельмі сур’ёзны здымак. Канон сацыялістычнага рэалізму патрабуе²⁸, каб у кадры быў палітычны фэтыш (сцяг на фатаграфіі маецца). Фэтыш павінен перагрукацца з нечым на адзенні героя (ордэн таксама ёсць, а вопратка ў Машэрава цёмная, з гальштукам). Але, найгалоўнейшае, твар мусіць быць натхнёна-манументальным, без іроніі і прызнае чалавечнасці (звышчалавечасць і звышкласавасць запрашаюцца і вітаюцца). З гэтым на фота — бяда.

У Машэрава ізноў — прыўзнятае правае брыво, стрыманая ўсмешка і не тое каб стомленасць, а, хутчэй, лёгкі скепіс да шчаслівай статуі ля Чырвонага Сцяга.

Нельга казаць, што Машэраў не шануе «пераходны Сцяг ЦК УЛКСМ». Але за ягонаю спінай — жывыя сябры-камсамольцы. І яны цікавейшыя за мёртвую, хоць і ганаровую пунсовую тканіну.

Але ў познія 1940-я варта было быць вельмі абачлівым, пра што сведчыць і хроніка.

²² «Пётр Мірончы». БДАКФФД, № 3289.

²³ БДАКФФД: 0–129670, г. Менск, 8 сакавіка 1947 г.

²⁴ БДАКФФД: 0–130825, 0–130827. Абодва здымкі зробленыя ў Менскай вобласці.

²⁵ Чалавек, які пазуе на афіцыйнае фатаграфіі, нагадвае чалавека перад люстэркам (паводле Бахціна) — з такой самай «драўлянасцю» і штучнасцю твару (Бахцін М. М. Чоловек у зеркала // Бахцін М. М. Собр. соч. Т. 5. М.: Русские словари, 1996. С. 71).

²⁶ БДАКФФД: 0–130827.

²⁷ Першы сакратар Маладзечанскага абкама ЛКСМБ П. М. Машэраў у пераходнага Сцяга ЦК УЛКСМ, г. Менск, 1945–1946 гг. Фота. БДАКФФД, 0–129654.

²⁸ Варта параўнаць гэты здымак з плакатамі, скульптурамі і фота канца 1940-х гг.

Машэрава яшчэ цяжка заўважыць у кадрах кіначасопіса «Савецкая Беларусь» за 1945 і 1947 гг.²⁹, калі праходзілі камсамольскія з'езды ды юбілеі, затое ў 1949 г. ён адразу з'яўляецца на вельмі небяспечнае цырымоніі.

«Слава вялікаму Сталіну!»

«Вялікаму Сталіну слава!» — на ўсе лады паўтарае экран³⁰.

Ілюмінацыя ў горадзе. Цемра. Залітая светам трыбуна палаца. Аграмадны белы бюст за спінамі выступаўцаў. Кветкі. Савецкая Беларусь адзначае 70-годдзе «правадыра ўсіх народаў».

«З велізарным уздымам абіраецца пачотны прэзідыум урачыстага пасяджэння ў саставе Палітбюро ЦК ВКП(б) і пачотным старшынёй вялікім Сталіным».

Пасля першага сакратара ЦК КП(б)Б т. Гусарава — на трыбуне стаханавец Дружэўскі і старшыня калгаса імя Молатава т. Бушэнка. Радасцю сустракаюць «пачотнага старшыню» вайскоўцы, мастакі, камсамольцы, хоць старшыня і прадстаўлены толькі бюстам і партрэтнымі копіямі: «Ад імені салдат, сержантаў і генералаў Беларускай Ваеннай Акругі правадыра і палкаводца вітае тав. Казлоў.

Сардэчнае прывітанне Іосіфу Вісарыёнавічу Сталіну ад работнікаў навукі, літаратуры і мастацтва перадаюць пісьменнікі Міхась Лынькоў і народная артыстка Саюза беларускай ССР Александроўская.

Гарачую здравіцу Совецкай моладзі абвяшчае сакратар ЦК комсамола Беларусі тав. Машэраў».

І адразу, без перапынку, самыя бадзёрыя віншавальнікі: «Юныя ленінцы — наша светлая будучыня. Іх любоў і падзяку дарагому бацьку і настаўніку перадае піонерка Наташа Скалабан. “Родны бацька, прыміце ад нас, беларускіх піонераў шчырае, гарачае прывітанне ў дзень вашага слаўнага 70-годдзя. Мы, савецкія дзеці, найшчаслівейшыя дзеці на зямлі. Мы расцём, акружаныя вашымі нястомнымі клопатамі, сагрэтыя вашай бацькоўскай вялікай ласкай. Добра і радасна жывецца нам таму, што ёсць на свеце вялікі Сталін. Вялікаму Сталіну слава! Слава! Слава!”»

Калгаснікі ў клубе за святачным сталом.

«Всяляліся людзі шчаслівай калгаснай сям'і!» — тлумачыць настроі хроніка.

Пляцоўка ў горадзе. Нягледзячы ні на што, малалюднасць. Танчаць, абняўшыся, дзве бязмужнія жанчыны.

Салют. Феерверк. Выхаплены пражэктарамі ганаровы вусаты твар над цёмнай зямлёю.

Як і што гаварыў «сакратар ЦК комсамола Беларусі тав. Машэраў», уплішчаны паміж мастакамі і «піонерамі», мы не дачулі. Рэжысёр хронікі — самы на той час манументальны беларускі творца Уладзімір Корш-Саблін³¹ пакінуў словы толькі таварышу Гусарава (статус абавязвае) і галасістае піянерцы.

Але не прыходзіцца сумнявацца, што голас у Машэрава быў пастаўлены добра.

²⁹ Кіначасопіс «Савецкая Беларусь», № 5–6, 1945, нямы, «Беларусьфільм». Сюжэт «Гераічнаму Ленінскаму комсамолу Беларусі XXV год», рэжысёр В. Будзіловіч. БДАКФФД, № 167. Кіначасопіс «Савецкая Беларусь», № 7–8, 1947, «Беларусьфільм». Сюжэт «XV з'езд комсамола Беларусі», рэжысёр І. Вейнеровіч. БДАКФФД, № 13. Назвы падаюцца без зменаў, у тагачаснай арфаграфіі.

³⁰ Кіначасопіс «Савецкая Беларусь», № 37–38, снежань 1949 г., «Беларусьфільм». «Слава вялікаму Сталіну», рэжысёр В. Корш-Саблін. БДАКФФД, № 67. (Імя Корш-Сабліна — Уладзімір. У выходных звестках стужкі яно пададзена русіфікавана.)

³¹ Аўтар стужак «У агні народжаная» (1929), «Першы ўзвод» (1933), экранізацыі «Хто смяецца апошнім» (1955), дылогіі «Першыя выпрабаванні» (1960–1961; паводле Я. Коласа «На ростанях»), гісторыка-рэвалюцыйных карцінаў «Масква — Генуя» (1964), «Крушэнне імперыі» (1970).

«Цяпер некаторыя гавораць, што Пётр Міронавіч адмыслова займаўся пастаноўкай голасу, наймаў сабе артыстаў, — абвяргае чуткі сястра Машэрава Вольга Міронаўна. — А я павінна сказаць, што Пётр Міронавіч заўсёды імкнуўся да гармоніі. Ён быў з дзяцінства акуратны, ахайны, падцягнуты. І пастаноўкай голасу ён займаўся ў 37-м годзе. калі прыехаў на вакацыі дахаты, і вось ён выйшаў у двор, каля кветніка і пачаў, як артыст прымаць позу і спяваць. І спяваў ён, спяваў. Але, галоўнае, было нам смешна, дзецям, як ён цягнуў спачатку: “а-а”. І браў то вышэй, то ніжэй ноты. Ну, мы смяяліся — смяяліся. І тут ён заспяваў нармалёва. А потым раптам ужо голас у яго сеў. Ён гаворыць: “Маці, дай мне яйка прачысціць голас”. Маці дала яму яйка. Ён выпіў яйка — голас зусім ахрып. Маці тады падыходзіць і гаворыць: “Дзеці, давайце я вам спяю”. І як заспявала сваім высокім чыстым, прыгожым голасам...»³².

Сям’ю Машэрава не абмінулі рэпрэсіі. Бацька, Мірон Васілевіч, напоўніцу спазнаў сталінскую ласку: быў арыштаваны ў 1937-м годзе і дадому ўжо не вярнуўся.

«Бацька Пятра Міронавіча працаваў у тыя часы калгаснікам, але з’яўляўся старшынём рэвізійнай камісіі, — гаворыць дырэктар саўгаса імя Пятра Машэрава Мікалай Цуран. — І вось калі праходзіла рэвізія ў калгасе, старажылы распавядалі, — у гэты час выявілася нястача ў кіраўніцтве калгасу, у клапаўшчыка, яшчэ ў каго. Ну, яму прапаноўвалі, явонаму бацьку, каб ён ... усю гэтую справу схаваў. Ён не пагадзіўся. Ну, а ў тыя часы... калі я трошкі пасердаваў з кімсьці і напісаў кудысьці вышэй там ліст, што... чалавек... супраць савецкай улады, прыяджала машына... чорны крумак зваўся, — у начны час забіралі, везлі. <...> Вось так здарылася і з бацькам Пятра Міронавіча Машэрава»³³.

Сын ведаў, што адбылося з айцом, і мог ацаніць, наколькі дыктатура да чалавека «прыязная». Так што пад Чырвоным Сцягам статуі з Машэрава не выходзіла, хоць ён з адпаведным натхненнем выконваў камуністычныя рытуалы.

Афіцыйныя мерапрыемствы савецкай улады не абавязкова патрабавалі суцэльнай сур’ёзнасці і несупыннае пільнасці. На святах моладзі падчас «адлігі» дапускаліся дзіўныя паслабленні.

У хроніцы за 1957 г. можна ўбачыць, як на фестывалі моладзі Брэстчыны, што праходзіў пад дэвізам «Працы — слава!», «удзельнікаў і гасцей фестывалю віталі сакратар абкома камсамола Пуціна і сакратар абласнога камітэта партыі тав. Машэраў»³⁴. Фестываль быў звычайны для бурлівых 1960-х гг. — з бутафорскімі будзёнаўцамі, памежнікамі, развясёлымі дэманстрантамі на аўтамашынах, дзяўчатамі ў нацыянальных касцюмах, фанфарыстамі і гратэскнымі шкоднікамі (парай, якая скача замежны танец³⁵).

У навукова-папулярным фільме «Кукуруза ў БССР»³⁶ кампанія ў Машэрава больш прыстойная. На семінары «партыйных, камсамольскіх, савецкіх і сельскагаспадарчых працаўнікоў Брэсцкай вобласці... вывучаюць машыны па комплекснай механізацыі вырошчвання кукурузы». Хоць сакратар абкома Машэраў і выступаў, хроніка ягоных слоў ваў ізноў не захавала. Для вечнасці пакінулі «народныя» прыпеўкі:

³² «Признание». БДАКФФД, № 3290.

³³ «Признание». БДАКФФД, № 3290.

³⁴ Кіначасопіс «Советская Беларусь». «Беларусьфільм», № 18–19, чэрвень — ліпень 1957 г., у 2 частках. Сюжэт «Свята юнацтва», рэжысёр М. Гарбуноў. БДАКФФД, № 482. Ці з’яўляецца тав. Пуціна сваячкай расейскага прэм’ера Уладзіміра Пуціна, не вядома.

³⁵ Дыктар пазначыў: «Хто нам перашкаджае!»

³⁶ «Кукуруза в БССР», «Беларусьфільм», 1958, навукова-папулярны фільм у 2 частках. Аўтары сцэнары С. Цішкоў і П. Шамшур, рэжысёр П. Шамшур. На мантажных лістах памета: «Фільм для абмежаванага паказу». БДАКФФД, № 841.

На зямлі ўсяго Саюза,
Зазірні ў любы наш край,
Вырастае кукуруза,
Як густы высокі гай...
Пра значэнне кукурузы
Усе мы знаем, як закон:
Кукуруза — масла, сала,
Кукуруза — малако...

Стужка паведамляла, што Брэсцкая вобласць, кіраваная ў той час Машэравым, выйшла на першае месца «ў сацыялістычным саборніцтве калгасаў Беларусі. <...> На плошчы 33,5 тысячы гектараў атрыманы ўраджай зялёнай масы з катахамі па 358 цэнтнераў з гектара і закладзена па 10 тон кукурузнага сіласу на карову».

«Якая цудоўная кукуруза вырасла ў Беларусі!» — здзіўляюцца наведнікі сельскага-спадарчай выставы. Сапраўды, цуд!

Выйду ў поле, падзіўлюся,
Радасць льецца праз край:
Урадзіла кукуруза —
Толькі з поля прыбірай.

На фатаграфіі, зробленай у студзені 1958 г., першы сакратар ЦК КПСС Хрушчоў, які адмыслова наведаў Менск, аддае дзяржаўную ўзнагароду першаму сакратару Брэсцкага АК КПБ П. М. Машэраву³⁷. Вялікі Машэраў і маленькі Хрушчоў. Паціскаюць адзін аднаму рукі, але паміж імі — адчувальная дыстанцыя.

Фізічная дыстанцыя.

Здымкі Машэрава з высокімі слугамі Чырвонага Сцяга заўжды атрымліваліся з дыстанцыяй. Машэраў — і Сталін³⁸, Машэраў — і Хрушоў³⁹, Машэраў — і Брэжнеў⁴⁰.

НАСТАЎНІК І ВУЧАНЬ

Якім нормам і каштоўным ведам маглі навучыць яго гэтыя людзі? І што ён сам мог даць няўроўнаму Хрушчову і спаракхнеламу Брэжневу (якім з розных прычынаў адукцыя была ўжо непатрэбная)?

Машэраў навучаў іншых — і вучыўся сам.

На фатаграфіі 1945 г. Машэраў, у той час першы сакратар Маладзечанскага абкама ЛКСМБ, — на ўстаноўчым кангрэсе Сусветнай Федэрацыі моладзі ў Лондане⁴¹.

Машэраў — у цэнтры здымка, уважліва слухае. Людзі побач занатоўваюць; адзін прыставіў далонь да вуха, каб лепей чуць. На Машэравым спінжаку — ордэн. Але Лонданскі кангрэс — не цырымонія раздачы пашанаў.

³⁷ БДАКФФД, 0-133234.

³⁸ Кіначасопіс «Совецкая Беларусь», № 37-38, снежань 1949 г. І хай сабе Сталін толькі на партрэтах падчас юбілейнага святкавання — стрыманая дыстанцыя застаецца.

³⁹ БДАКФФД, 0-133234.

⁴⁰ Фота — БДАКФФД: 0-155243, 0-155247, 0-155249, 0-155251, 0-155252, 0-155253, 0-155256, 0-155257, 0-155258, 1-16338, 0-080511, 0-083145, 0-092611. Хроніка — БДАКФФД: № 1784, № 3289 (хоць тут не абышлося без традыцыйных брэжнеўскіх пацалункаў), № 3409.

⁴¹ Першы сакратар Маладзечанскага абкама ЛКСМБ, Герой Савецкага Саюза Машэраў П. М. на ўстаноўчым кангрэсе Сусветнай Федэрацыі Дружбы моладзі ў г. Лондане, 1945. Фота. БДАКФФД, 0-129691. Беларускае Энцыклапедыя падае, што дакладней арганізацыя называецца Сусветная Федэрацыя Дэмакратычнай моладзі.

«Сусветная Федэрацыя Дэмакратычнай моладзі — міжнародная дэмакратычная арганізацыя, якая аб'ядноўвае моладзь розных палітычных поглядаў (але пераважна лева-сацыялістычнай і камуністычнай арыентацыі), рэлігійнай, расавай, нацыянальнай прыналежнасці і сацыяльнага становішча», — гаворыць даведнік⁴².

«З часу заснавання Сусветная Федэрацыя <...> вядзе барацьбу за мір і правы моладзі, незалежнасць народаў, супраць праяў імперыялізму, глабалізму, неакаланіялізму, фашызму і расізму», — абвясчаюцца мэты супольнасці⁴³.

Арганізацыя была заснаваная 10 лістапада 1945 г. на Сусветнай канферэнцыі моладзі ў Лондане. У другой палове 1980-х гг. яна аб'ядноўвала больш за 270 моладзевых арганізацый амаль з 100 краінаў свету. У 1990-я гг., колькасць сяброў федэрацыі і яе ўплыў рэзка скараціліся (хоць у 2001 г. федэрацыя яшчэ здолела арганізаваць Сусветны фестываль моладзі і студэнтаў у Алжыры).

Але ў 1945 г. левы рух быў на пад'ёме. Нішто не абяцала ягонага покрышу. І прыхільнікі камунізму знаходзіліся ў капіталістычных краінах.

На кангрэсе Машэраў вучыцца. Вучыцца за мяжой — падчас кароткай паездкі.

А ў Беларусі ён сам настаўнічаў і меў сваіх вучняў⁴⁴. І, калі меркаваць па ўспамінах вучняў, выкладаў Машэраў няблага.

Узгадвае Зінаіда Марозава, цяпер пенсіянерка: «Вучыў нас лепш не трэба — у яго ціха, муха праляціць. І вось ён раскажа — запомніш на ўсё жыццё. Вось. Дагэтуль памятаю, як навучыў нас закону Архімеда. У мяне ўнучкі дзве — абедзве скончылі дзесяць класаў. Адна з іх — інстытут. І вось я спытала іх: “Чы памятаеце вы закон Архімеда?” — “Памятаем”. — “І я памятаю”. Яны засмяяліся: “Ты што, баба, колькі гадоў прайшло! А ў якім ты класе была?” — “У сёмым”.

Ну вось, яны смяяліся. А я сказала, што раскажу вам, толькі не па-руску, а па-беларуску: “На апушчаную ў вадкасць цела дзейнічае сіла, роўная вадкасці, выцесненай і апушчанай у яе цела”. Во!»⁴⁵.

Але расонскі настаўнік вучыў не толькі ведам, але і жыццю. У 1941 г. выпускнікі разам з сваім класным кіраўніком сышлі ў падполле, а потым у лес.

Леў Валковіч, вучань Пятра Машэрава, кажа: «У атрадзе былі, з аднаго боку, вучні, а з другога — настаўнікі. Вучні не маглі, так сказаць... настаўнікі засталіся настаўнікамі — толькі ў новых умовах. Гэта была вайна. Але яны засталіся настаўнікамі нашымі, якім мы верылі, якія нас вучылі, як паступаць у гэтых цяжкіх умовах. Дарэчы, мы ўсё звалі не “таварыш камандзір”, а “Пётр Міронавіч”...»⁴⁶

«Ён усё рабіў, каб перавыхаваць, перарабіць», — дадае пра бацьку Наталля Машэрава⁴⁷.

Валянцін Сазонкін, былы кіраўнік асабістай аховы першага сакратара ЦК, успамінае паваенны прыклад з жыцця Машэрава: «Машэраў не цягнуў хлусні і падману. Адзін выпадак. Паехаў ён у раён — яго цікавіў... эксперымент, што праводзіўся ў жывёлагадоўлі. Ён ведаў па зводцы, што тут праводзіцца. І вось у гэтай гаспадарцы сакратара райкама спытаў: “Ці праводзіцца гэты эксперымент?” Сакратар райкама сказаў, што так — праводзіцца. “Добра! Тады паедзем глядзець”. — “Ведаеце,

⁴² Беларуская Энцыклапедыя: У 18 т. Т. 15. Мінск: БелЭн, 2002. С.288.

⁴³ Тамсама.

⁴⁴ Настаўнік Расонскай СШ П. М. Машэраў з выпускнікамі. Віцебская вобласць, 17.06.1941. Фота. БДАКФФД, 0-089047. Фатаграфія вельмі благой якасці.

⁴⁵ «Признание». БДАКФФД, № 3290.

⁴⁶ «Признание». БДАКФФД, № 3290.

⁴⁷ «Признание». БДАКФФД, № 3290.